

HACI ALİ ÂRİF EFENDİ VE DİVANÇESİ

Mustafa Sefa ÇAKIR*

Özet

Divan edebiyatı, asırlar boyu ortaya konulan eserler neticesinde vücuda gelmiştir. Bu eserlerin hâlen günümüz harflerine aktarılması çalışmaları sürmektedir. Kütüphanelerimiz gün yüzüne çıkmayı bekleyen manzum, mensur geniş bir sahada ve farklı türlerde yazma eserlerle doludur.

Bu çalışmada da 19. yüzyılda yaşamış, müderrislik ve müftülük gibi görevler yapmış Çorumlu bir şair olan Hacı Ali Ârif Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, divançesinin çeviriyazısı yapılmıştır. Divançede; 4 murabba, 1 müsemmen, 1 müseddes, 1 müstezâd, 28 gazel bulunmaktadır. Divançedeki şiirlerin muhtevasına bakıldığında büyük bir kısmının münâcât ve na't tarzında söylenmiş gazeller olduğu görülmektedir. Şiirler sade ve akıcı bir üsluba sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Divan edebiyatı, 19. yüzyıl, şiir, divançe, Hacı Ali Arif.

HACI ALI ARIF EFENDI AND HIS DIVANCE

Abstract

Divan literature has come into the body occurring as a result of artifacts throughout the centuries. These works still goes on transferring studies to the present day. Our libraries have full of manuscripts which poems and prose at a wide field and in different species to be discovered.

In this work also a poet from Corum who had lived in 19th century. Moreover, he served as a capacity of mudarris and mufti and has given information about his life and his works, by this way his divance's text translation had translated. In his divance he had four murabba, one musemman, one museddes, one mustezad and twenty eight gazel. When were examined the poets in the divance literature as ingredient, major part of poets were seen as gazel in style such munacat and na't. Poetry has a simple and streamlined style.

Keywords: Divan literature, 19th century, poem, divance, Hacı Ali Arif.

Ø. Giriş:

Divan edebiyatı, büyük bir medeniyetin ürünüdür. Manzum, mensur çok geniş bir yelpazeye sahip olan bu edebiyata Divan edebiyatı denilmesi açısından şüphesiz divanların ayrı bir önemi vardır. Bu divanların içeriği, boyutu elbette şairden şaire değişiklik göstermektedir. Daha kısa olan divanlar bu çalışmada da görüleceği gibi divançe olarak adlandırılmıştır.

* Arş. Gör.; Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafasefa0@hotmail.com.

Divan edebiyatında ortaya konulan eserlerin ve müelliflerinin tanınmışlığı da değişiklik göstermektedir. Her dönemin büyük şairleri olduğu gibi fazla ilgi görmemiş hatta vefatından kısa bir süre sonra unutulmuş olanları da vardır.

Divan şiiri toplumun bütünü tarafından ilgi görmüş, takip edilmiştir. İstanbul'dan Bağdat'a, Erzurum'dan Bosna'ya bu böyledir. Divan şairlerinin mesleklerinin çok çeşitli olması da bunun bir delilidir. Padişah, vezir, kazasker, beylerbeyi, şeyhülislam şairler olduğu gibi terzi, ayakkabıcı, aşçı, tüccar şairler de mevcuttur. Mustafa İsen'in tezkirelerden edinilen bilgilere göre hazırladığı istatistikte divan şairlerinin yüzde 36'sı ilmiye sınıfına mensuptur (İsen, 2010, s. 199). İşte Hacı Ali Ârif Efendi de bu sınıfa mensup şairlerimizden birisidir.

1. Hayatı:

Hacı Ali Ârif Efendi, 1806 yılında Çorum'da doğmuştur. Babası, Leblebicioğullarından Müftü Hacı Osman Efendi'dir. Ali Ârif, Çorum'da muhtelif medreselerde birçok hocadan ders aldıktan sonra tahsiline İstanbul'da devam etmiştir. Daha sonra Çorum'a dönmüş ve Kurdoğlu Süleyman Ağa Medresesine müderris olmuştur. Burada dinî ilimlerle ilgili dersler verirken bir de kitaplık kurmuştur. Babasının yerine müftülük görevine getirilmiştir.

Hacı Ali Ârif Efendi, müftü olması nedeniyle Çorum Sancağı'nda doğal olarak "Meclis-i İdare" üyeliği görevinde bulunmuştur. O yıllarda Çorum, yönetim yönünden Amasya Mutasarrıflığına bağlıydı. Meclis-i İdare üyeliği sırasında öne sürdüğü eleştiriler ve öneriler nedeniyle Amasya Mutasarrıfı Hilmi Paşa ile arası açılmıştır. Siyasi karşıtlarının da etkisiyle Amasya İdare Meclisinin 3 Eylül 1858 tarihli mazbatasıyla Sivas'a sürülmüştür. Orada sekiz yıl sürgün kalmıştır. Çorum'a döndükten kısa bir süre sonra 1865 yılında 59 yaşında vefat etmiştir (Ercan, 1998, s. 147).

Hacı Ali Ârif Efendi, şiirlerinde Ârif mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinin temasını ilahi aşk, Resulullah (sav) sevgisi, ashaba sevgi, evlad-ı Resûl'e muhabbet, dostlara sitem, gurbet ve hüzün teşkil etmiştir (Erkoç, 2008, s. 340).

Ali Ârif'in hayatıyla ilgili daha fazla bilgi elde etmek ve varsa eserin başka nüshasına ulaşmak için Çorum'da bulunan ve Çorum üzerine araştırmalarıyla tanınan Ethem Erkoç ve Abdulkadir Ozulu gibi araştırmacı yazarlarla da görüşülmüştür. Görüşmeler neticesinde 1934 yılında Çorum Gazetesi'nde Halil Rıfat Arıncı isimli yazarın Ali Ârif ile ilgili yaklaşık 15 adet yazı kaleme aldığı ve yayımladığı bilgisine ulaşılmıştır. Gazetenin ilgili sayılarının İskilip Halk Kütüphanesi arşivinde olması nedeniyle İskilip'e gidilerek ilgili yazılar elde edilmiştir. Ama bu

yazılarda da yeni ve farklı bir bilgi bulunamamıştır. Yazar, bu yazılarında müellifin hayatıyla ilgili kısa bir girişten sonra mevcut nüshadaki manzum metinlerden ve mektuplar ile arzuhâllerden oluşan mensur metinlerden örnekler vermiştir.

2. Çocukları:

Hacı Ali Ârif Efendi'nin çocuklarının da şiirle ilgilenmiş olması onlara da değinmemizi gerektirmiştir. Oğulları Ahmet Feyzi, Sabit, Enver de kendisi gibi şair kişilerdir. Bir diğer oğlu Mehmed Emin ise Ali Ârif'in ulaşabildiğimiz tek nüshası olan divançenin müstensihidir. Kısaca çocuklarının hayatları ise şöyledir:

Ahmet Feyzi, 1834 yılında Çorum'da doğmuştur. Eğitim ve meslek hayatı tıpkı babası gibidir. Çorum ve İstanbul'da medresede okumuş, Kurdoğlu Medresesinde müderrislik yapmış ve babasından sonra müftülük görevine getirilmiştir. Daha sonraları Bafra, Zile, Ayaş, Beypazarı, Sungurlu kadılıklarında bulunmuştur. Tutulduğu bir hastalık neticesinde 1909 yılında Merzifon'da vefat etmiştir. Arkasında otuza yakın ilmî ve edebî eser bırakmıştır (Ercan, 1998, s. 189). Şiirlerinden bir örnek:

“Ey felek gayrı yeter aksine devrânın hele

Kat'î yüz buldu zamânında gürûh-ı cehele

Kimi te'lif-i kitâb etmeye eyler acele

Kiminin kastı kaside demeye ya gazele

Ne kara günlere kaldık ki bu demlerde hele

Geçinir ehl-i kemâl ile beraber cehele

Kimi birkaç nazm-ı vâhisiyle Hassân geçinir

Vehm-i zâtisiyle kimi Hâce Selmân geçinir

Kimi ehl-i ilim irfân ile yeksân geçinir

Hepsi aslında bir hayvân iken insân geçinir

Ne kara günlere kaldık ki bu demlerde hele

Geçinir ehl-i kemâl ile beraber cehele

Bu ne hikmet ki cehil izzet ü rağbette bugün
 Cehlin ardında hamâkat hâl-i nevbette bugün
 Dehâlet ihânet riyâ bâb-ı hizmette bugün
 Feyziyâ ilm ü fazilet cümle nekbette bugün
 Ne kara günlere kaldık ki bu demlerde hele
 Geçinir ehl-i kemâl ile beraber cehele” (Ercan, 1998, s. 192).

Enver, 1842 yılında Çorum’da doğmuştur. Aşar vergisi memurluğu, Liva Maarif Encümeni üyeliği ve başkanlığı gibi görevler yapmıştır. Kırk yıl süren memurluk hayatının ardından 1902 yılında emekli olmuş ve 1905 yılında vefat etmiştir. Memuriyet hayatının yanında şiirle de ilgilenmiştir ama şiirlerini yayımlamadığı için pek azı günümüze ulaşmıştır. Bugüne ulaşan şiirlerinden birisi şöyledir:

“Aman Yârab günahkârım sığındım sana settârım
 Beni affeyle gaffârım aman ver bana sultânım
 Aman Allâh hemân Allâh her dertlere dermân Allâh
 Şefâat kânı seyfullâh dahîlek yâ Resûlallâh

Medet senden kerem senden mücrimlere rahmet senden
 Hatâ benden atâ senden mürüvvet merhamet senden
 Aman Allâh heman Allâh her dertlere derman Allâh
 Şefâat kânı seyfullâh dahîlek yâ Resûlallâh

Yaşı atmış işi bitmiş günah deryasına batmış
 Elin açmış gözün dikmiş der-i ihsânına düşmüş
 Aman Allâh heman Allâh her dertlere derman Allâh
 Şefâat kânı seyfullâh dahîlek yâ Resûlallâh

Benim âsî benim ahkar benim müznib benim kemter
 Kapunda merhamet bekler yanar ağlar kulun Enver
 Aman Allâh heman Allâh her dertlere derman Allâh

Şefâat kânı seyfullâh dahîlek yâ Resûlallâh” (Ercan, 1998, s. 227).

Diğer oğulları Mehmed Emin ve Sabit’in hayatları hakkında fazla bir bilgiye ulaşılammıştır. Ancak Sabit’in bir şiirini buraya alıyoruz:

“Ağlıyor dil-hasteler hep yâre Allâh aşkına

Merhem ister zahmına biçâre Allâh aşkına

Ey nisâb-ı fitneye mâlik zekât-ı şîveni

Verme benden gayrı bir cerrâra Allâh aşkına

Hâtırım kalır sakın hâ gayrı âzâr eyleme

Bende hâhiş var iken âzâra Allâh aşkına

Âşık-ı şeydâna yaslan giyerken libasını

İtimâdın yok mu hizmetkâra Allâh aşkına

Eylesin peymâne-i nâmûsu rindâne şikest

Kadeh ber kef gezmesin âvâre Allâh aşkına

Sor ol âfet-i hunrîze ne gün va’ d eyleyecek

Vuslatını Sâbitâ ben zâra Allâh aşkına” (Ercan, 1998, s. 213).

3. Eserleri:

Hacı Ali Ârif Efendi, âlim ve şairdi. Birçok talebe yetiştirmiştir. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde Ahıskalı Mustafa Efendi’ye ve Hasan Lütfî Efendi’ye verdiği icazetnameler vardır. Özel kütüphanesinden kalan birçok eser, önce kendisinden daha meşhur olan oğlu Müftü Ahmet Feyzi Efendi’nin kurduğu kütüphaneye oradan da Hasan Paşa Kütüphanesine intikal etmiştir. Bizzat Hacı Ali Ârif Efendi’nin telifatı olarak *Kitab-ı Menasik-i Hac, Mecmua-i Ârifîyye* adlı eserlerinden başka *Münşeat ve Divan* isimli bir eseri de vardır (Erkoç, 2008, s. 340). Çalışmamıza da konu olan bu eseri hacminden dolayı divançe olarak adlandırmak daha uygundur.

4. Divançenin İçeriği:

Ali Ârif Efendi'nin divançesi adı geçen kütüphanede 19 Hk 2100 numaralı mecmuanın içerisinde. Mecmua 114 varaktan müteşekkildir. Mecmuanın 1b-22b varakları arasında Şâkir, 29b-69b varakları arasında Ahmed Paşa Divanı bulunmaktadır. Ârif'in divançesi de 94a-114a varakları arasındadır. Divançe, Ali Ârif'in oğlu Mehmed Emin tarafından ta'lik hatla istinsah edilmiştir.

Divançenin içinde bulunduğu 2100/3 numaralı bölümün baştaki 42 sayfası ise münşeat yani mektuplar ve arzuhâlleri ihtiva etmektedir. Bu bölümde Hacı Ali Ârif Efendi'nin hayat ve mücadelelerinin büyük bir kısmını bulmak mümkündür. Ankara Valisi Vecihi Paşa'ya, Samsun kadısına, Amasya mutasarrıfına, Sivas valisine şikâyet ve arzuhâllerinin yanı sıra Tokat müftüsüne mektubu da bu bölümde yer almaktadır.

Divançede; 4 murabba, 1 müsemmen, 1 müseddes, 1 mütezâd, 28 gazel bulunmaktadır. Divançenin sonunda Ali Ârif Efendi'nin torunlarından olduğu kaydedilen Hafid Efendi'ye ait bir manzume yer almaktadır.

Divançedeki şiirlerin muhtevasına bakıldığında büyük bir kısmının münâcât ve na't tarzında söylenmiş gazeller olduğu görülmektedir. Şiirlerden biri, dönemin kadılarını eleştiren ve sosyal aksaklıkları dile getiren bir hicviye niteliğindedir. Ayrıca müsemmen nazım şekliyle kaleme alınmış Hz. Hüseyin mersiyesi de bulunmaktadır. Ali Ârif, bir de Bursalı İffet'in "n'eylesün" redifli gazeline nazire söylemiştir. Şairin gazellerinden biri de Sivas sürgününü konu etmektedir. Yine bir gazelinden bir süre Ankara'da bulunduğu da anlaşılmaktadır.

5. Divançe

1b Der Harfû'l-Elif

1- Münâcât

(Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün)

Bâb-ı lütfuñ ey kerîm-i kibriyâ

Ehl-i 'isyâna melâz-ı mültecâ

Âyet-i “lâ teknaû” “hablu’l-metîn”

İ‘ tişâm-ı mücrim-i bâb-ı gedâ

Çünkü rahmet bahriniñ pâyânı yok

Rahmetiñle yarlığa ey pâdişâh

Eyledik cürm ü kuşûr-ı bî‘ aded

Nefs ü şeytâna uyup itdik haţâ

Cümlesine tevbe istiğfâr idüp

Dergeh-i gufrânña geldik Hudâ

Yüzümüz kırasına bakma bizim

‘Afv kıl ‘işyânımız yâ ze’l-‘aţâ

Sen kabûl itmez iseñ ‘özrimizi

Çanğı kapuya idelim ilticâ

Bâiş-i emn ü emân ‘afvın-durur

Ġâfiru’z-zenb kâbilu’t-tevbe du‘ â

Ol şefî‘-i rûz-ı maşşer haqqı-çün

Mazhar-ı ‘afv ola ‘Ârif bî-nevâ

2

(Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün)

Yâ Resûlallâh seniñ na‘ tñ eda

İtmege lâyıq olur mı her gedâ

Şân-ı vâlâñı nice vaşf edelim

Zât-ı pâkiñ maḥrem-i sırr-ı Hudâ

Şâmiña “levlâk” oқundı tâ ezel

Ġulgule şaldı cihâna bu şadâ

Başıña giyüp “le-‘ amrük” tâcını

Şâh-ı kevneyn oldı ḥatmü’l-enbiyâ

2a Sırr-ı mi‘ râciñ nice şerḥ eylesün

Ol sülûka olmayınca âşinâ

On sekiz biñ ‘ âlemiñ sulṭânısın

Cümleye sensiñ şefi‘ yevmü’l-cezâ

Āyet-i mişkât-ı raḥmetdir yüzüñ

Maḥz-ı nūr-ı Haḫ cemâl-i Muştafâ

Nūr-ı vechinden tecellî itdi Haḫ

‘ Āleme mir’ât-ı vaḥdet ol ziyâ

‘ Ācizim vallâhî ebkemdir dilim

Yâ nice edem saña medḥ ü şenâ

Çün seni medḥ eyledi bi’z-zât Haḫ

Vaşf edebilir mi artık mâverâ

Müstemend ü ‘ âciz-i ‘ Ārif kuluñ

Qıl şefâ’at ğayre itmez ilticâ

Ve lehū eyzān**3**

(Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün)

İtdi dildāde beni bir şanem-i mäh-liķā

Nideyim qalmanı hıç şabr u qarārım aşlā

Geceler tā-be seher āh u enīn itmedeyim

Yetişir mī öteye nāle-i qalbim 'acabā

Şem' -i rüyın görelı oldı dilim pervāne

Çevrilip yanmağa ol āteş-i 'aşka per u pā

Görmesem eyleyemem āteş-i 'aşkı teskīn

Nüş idersem n'ola ben ābını heft-i deryā

Nıgeh-i merhamet itmez baña bir zerre kadar

Yoluna bezl idersem de hemīşe ser u pā

Yā niçün dağdağa-i hubbuña düşdüñ 'Ârif

O cevır-pişe saña itmeyecek rahm u vefā

2b 4- Münacāt Der Harfū'1-Bā

(Müstef' ilātün Müstef' ilātün)

Çoğdur günāhım yā Rabb yā Rab

Rüy-i siyāhım yā Rabb yā Rab

Yoğdur çapuñdan yā Rabb yā Rab

Ġayrı penâhım yâ Rabb yâ Rab

Dil-müstemendim yâ Rabb yâ Rab

Bir derd-mendim yâ Rabb yâ Rab

Sensin efendim yâ Rabb yâ Rab

Güş eyle âhım yâ Rabb yâ Rab

Baňa hemîşe yâ Rabb yâ Rab

Cürm oldı pîşe yâ Rabb yâ Rab

Rahmîñ irişe yâ Rabb yâ Rab

‘Afv eyle şâhım yâ Rabb yâ Rab

‘Ârif kuluñ âh yâ Rabb yâ Rab

Pek oldı gümrah yâ Rabb yâ Rab

Feryâd ider âh yâ Rabb yâ Rab

‘Afv eyle Allâh yâ Rabb yâ Rab

5- Na't-ı Şerif

(Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün)

Dem-be-dem gülzâr-ı hüsnuñ bülbülânı yâ habîb

Tâ seher bîdâr olup eyler figânı yâ habîb

Büy-ı ‘anber-sây zülfün şubh-dem efşân olur

‘Âşıkâ bād-ı şabânîñ armağânı yâ habîb

Bâğ-ı hüsni içre güşâde gonca-i revnağ-fezâ

Nev-bahâr itse sezâ cümle cihânı yâ habîb

Ûâmeti serv ü Őanavber diŐleri dürr ü güher

‘ Âlemine zîb ü fer la‘ l-i dehâni yâ ĥabîb

Çeşm-i dil-cü tâĥ-ı ebrü ĝonca-i ĥurŐid-rü

Nür-baĥŐ-ı hem-zemin ü âsumâni yâ ĥabîb

3a Ĥasret-i ĥüsnünle Őeydâ Şad hezâr üftâdeler

Baĥr u berde çağrıŐup dirler emâni yâ ĥabîb

Ĝarĥa-i deryâ-yı taĥŐirdir meded ‘ Ârif ĥuluñ

Âĥ-ı ĥasretle hemân vird-i zebâni yâ ĥabîb

6

(Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün)

Ahibbâ-yı zemândan çekdiğim cevr ü sitemdir hep

Devâ zannıyla nüş itdiklerim zehr-âb-ı semdir hep

MümâŐât itmesem ebnâ-yı dehre râĥat olmazdım

MuvâŐât itdiğimden gördüğim endüh u ĝamdır hep

Ĥilâf-ı cins ile ülfet ĥadîmî muntazam olmaz

N’idem hemcins-i iĥvândan gelen derd ü elemdir hep

Görirem zâhir iĥlâs ‘ arz iden encâm-ı maĥlûbı

Ya celb-i menfa‘ at yâ aĥz-ı dînâr u diremdir hep

Ĥudâ’dan ĝayrıdan ümmîd-i iĥsân eyleme aŐlâ

Sivâya i‘ timâd âlüde-i ĥirk-âb-ı zemdir hep

Şaķın aldanma ‘ Ārif ĥubb-i nāsa iltifāt itme
İdersen üstüvār olmaz şoñı āh-ı nedemdir hep

7- Münacāt

(Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün)

Hemīşe bāb-ı luţfuñ melce-i bāb-ı gedā yā Rab
Cemī‘-i bendegāniñ fazlın eylerler recā yā Rab

Zihī bāb-ı mu‘ allā rūz u şeb hıç olmayup münsed
Hemān erbāb-ı ĥacāta olup cāy-ı du‘ ā yā Rab

İdüp dağlarca ‘ işyāni peşimānlık ile soñra
Gelenler dergeh-i ihsāniñ eyler mültecā yā Rab

İderler cāme-i ‘ işyāni taþhīr baħr-i raħmetden
‘ Uşāta nām-ı ğaffāriñ olup ni‘ me’l-‘ atā yā Rab

Ġariķ-ı lücce-i ‘ işyān isem de kesmezem ümmīd
Ķapuñdan özge bir feryād-res bilmem dahā yā Rab

3b Ķamu düşmüş ‘ ibād-ı mübtelāya merħamet senden
‘ İbādiñ derdine dermān idersün hem şifā yā Rab

Hemān қа‘ r-ı çeh-i ‘ işyānda қalmıř bī-meded ‘ Ārif
Elim tut bendeni Ķurtār diyü eyler nidā yā Rab

4a 8- Ĥarfū't-Tā

(Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün)

Şaķın aġyār ile itme ũlfet

Olma gũm-geşte-i bār-ı miĥnet

Sırrıñ aĥbābıña da fāş itme

Anı ifşā ide bir gũn elbet

Yār u aġyārıña da bār olma

İtmesũn senden aĥibbā nefret

Kimseye eyleme arz-ı ĥācet

Eyleme ĥaml-i girān-ı şıķlet

Luţf-ı Ĥaķ cũmleye bī-minnetdir

Aña it dāimī arz-ı ĥācet

Kimseyi ĥāline āġāĥ itme

Gelmesũn arz-ı vefāda zillet

Yoķ durur dest-i beşerde bir şey

Ĥayr u şer yā zarar u yā rif' at

Cũmlesi cānib-i Ĥaķ'dan 'Ārif

İtme bīhũde ķula ĥiç minnet

9

(Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün)

Ferve-semmür ise de cāme-i mağdūriyyet

Ṭūğ ile ferd-i beşer mektebī olmaz elbet

Düşmedi .. 'ibāda deyü cāh-ı mesned¹

Hep emīr ile vezīr itdiler aña rağbet

Cümle erbāb-ı me' āşīlere iqbāl-i cihān

Deyu terk eylediler vācib u farz u sünnet

Bāde nūş eyleyen oldı üdebādan ma' dūd

Diyerek bāy u gedā eyledi 'ayş u 'işret

Cāme-i küfri pesend eyledi şimdi ru'esā

Çavl ü fi' liyle mümāşāt şanurlar ğayret

4b Mer'ede gīsū .. perçem ezeli²

Bā' iş-i ziynet idi 'āşīka bād-ı şehvet

Müştehā olmağa ez-her-dü taraf emrādlar

Gīsū-dār oldılar a' lā yine lāzım 'avret

Şārib ü dırnağı kaç' eylemeyüp itdi dirāz

Sebeb-i devlet imiş şimdiki hāl-i siflet

¹ Silik, okunmuyor.

² Silik, okunmuyor.

Gün-be-gün maḥkemelerde ola maḥşûl ziyâd

Diyerek oldu güşâde der-i dâr-ı rüşvet

Çangısında para çok nâfiz ise ol yerde

Çâđî-i belde aña hüküm ide vire hüccet

Hele şabr it ḥoca Mevlâ'yı seversen bir dem

Zühd ü taqvâ sözünü söyleyivirme şiklet

Ḥaḳ sözi ketm ile tek saña virem ḥaḳḳ-ı sükût

Dîn-i İslâm ile 'uḳbâda naşîbim cennet

N'ola erbâb-ı mecâlise virilmezse ma' âş

Şübhesiz nâm-ı hedâyâ ile çokdur ni' met

Şimdilik böyle nizâmında iken dâr-ı cihân

Kime lâzım ideler fikret-i ḥâl-i âḥret

Çeşm-i ibretle merâyâ-yı cihâna baksañ

Nice şûret görünür bâdî-i ḥavf u ḥaşyet

Bozulup râbıta-i nüşâ-i 'âlem birden

Ne 'aceb oldu zâif kuvvet-i İslâmiyyet

Kimseden kimseye hiç olmadı rahm u şefkat

Babâdan oğluna 'aksinde de yok emniyyet

Nice tevbîḥ idesiñ vaḳt-i zemâna 'Ârif

Ġayriñ aḥvâlini ḳo kendine eyle diḳḳat

5a (boş)

5b 10- **Ḥarfū-ş-Şā**

(Mef' ūlü Mefā' īlü Mefā' īlü Fe' ūlün)

Gūş eyleme bihūde-i aḥbār-ı ḥavādiş

Gül-gonca-i ḥātırda ḳoma ḥār-ı ḥavādiş

Būlbūl gibi her baḡda terennūm ider olma

Na' meñle idüp herkesi bizār-ı ḥavādiş

Ketminde aniñ her ne ḳadar verziş olunsa

Lā-büdd gün olur keşf olur esrār-ı ḥavādiş

Bünyān-ı vüçüd her ne ḳadar muḥkem olursa

Encām añā za' f-āver-i tekrār-ı ḥavādiş

Āyā nice bir külfet-i eyyām çekersin

'Ārif gibi terk eyle gel efkār-ı ḥavādiş

11- **Ḥarfū'l-Cīm**

(Mefā' īlün Mefā' īlün Mefā' īlün Mefā' īlün)

Ṭavāf-ı Ka' be'yi maḳsūd ise ḳaşd-ı diliñ cānā

Medīne semtine 'azm eyleyüp ḥubb-ı vaṭandan geç

6a Cemāl-i Yūsuf-ı ma' nāda ḥaḳḳı görmek isterseñ

Cihāndan göz yumup da sūde-i beytü'l-ḥazenden geç

‘Azîz-i Mıŝr-ı ma‘ nâ olmağîcün pâk-dâmen ol

Zelîhâ-yı cihândan fâriğ ol gel pîrehenden geç

Ne hâşıl serserî geşt ü güzâr eṫrâf-ı ‘âlemde

Otur seccâde-i ŝabra temâşâ-yı çemenden geç

Muvâsât etmek isterseñ egerçi halk-ı ‘âlemle

İŝitme haḫḫıña her söylenen ŝavt u suḫandan geç

Unut bildiklerin cümle tecâhül eyle ey ‘Ârif

Ġam-ı imrûzı koy müstaḫbeli hem de geçenden geç

6b (boş)

7a (boş)

7b Ḥarfü’r-Râ

12- Na‘t-ı Şerîf

(Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün)

Ḥaḫîḫat mazharı sırr-ı “ma‘ allâhî” Muḫammed’dir

Fezâ-yı “ḫâbe ḫavseyn”iñ ŝehinŝâhı Muḫammed’dir

Ḥakîm-i kişver “levlâk” “le‘ amrük” tâcını giymiŝ

Felek-câ her şerî‘ at mülkünün mâhı Muḫammed’dir

Hemişe mültecâ-yı ehl-i ‘iŝyân ol der-i vâlâ

Ḳamu dil-ḫastegânıñ hep ŝifâ-ḫâhı Muḫammed’dir

Niçün ey dil gezersin serseri deşt-i ta' alluğda
 Tarikat ehliniñ dâim meded-gâhı Muhammed'dir
 Selâtin-i cihân bir bende-i ednâsı ol şâhiñ
 Haqikat 'Arifâ 'âlemleriñ şâhı Muhammed'dir

13- Mâtem-nâme-i Seyyidü's-Şühedâ' Şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Müsemmen

(Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün)

1

Bu ay mâh-ı muharremdir ser-â-ser guşsa vü gamdır
 Olar kim sevmedi âl-i ' abâyı şâd u hurremdir
 Sürür erkâmını hakk itmeyen levh-i havâtırdan
 Bu eyyâmı ya zındıkdır yahud hayrân u sersemdir
 İşidüp ehl-i beytiñ sende ey mü'min gazâsını
 Kâra giy Ka' be-veş sen de bu gün eyyâm-ı mâtemdir
 Dögünsün taş ile sine döküp kân ağlasun dide
 Gözi yaşını seylâb eyleyüp de çağlasun dide

2

Niçün ey çarh-ı gaddâr Şâh Hüseyin'e çok cefâ kıldın
 Yezîd adlı pelîde yâver oldıñ çok haţâ kıldın
 Zülâl-i pâk-i fahrü'l-enbiyâniñ büse-gâhını
 Bedenden ayırıp da tîğ-i zulme mâcerâ kıldın
 Hudâ'dan korkmadıñ mı âl u evlâda çu hayf itdiñ
 Risâlet şem' asın itfâ idüp de bî-ziyâ kıldın

Dögünsün taş ile sîne döküp kân ağlasun dîde

Gözi yaşını seylâb eyleyüp de çağlasun dîde

8a 3

Ne dersin ey Yezîd ey it yarın yevmü'l-cezâ yok mı

Ĥusûmet eylemez mi cedd-i pâki Muştafâ yok mı

Şeh-i sırr-ı velâyet ol 'Aliyyü'l-murtezâ yok mı

Aña mâder degil mi ĥazret-i fâĥru'-nisâ yok mı

Bu kadar âl ü evlâda ĥakâret eylediñ bî-ĥad

Nidersün yevm-i maĥşerde 'aceb faşl-ı kâzâ yok mı

Dögünsün taş ile sîne döküp kân ağlasun dîde

Gözi yaşını seylâb eyleyüp de çağlasun dîde

4

Ĥudâ'dan ĥorĥmadıñ mı şâh Ĥüseyn'i ĥarĥ-ı ĥün itdiñ

Dem-i pâkiyle deşt-i Kerbelâ'yı la' l-gün itdiñ

Zehirler yutdurup şâh-ı Ĥasan da ser-nigün itdiñ

Ĥilâfetden ayırdıñ şâh-ı mazlûmı zebûn itdiñ

Ĥatı buĥl eyleyüp de bir içim şu virmediñ ĥâin

Şadâ-yı el-âteşden sînesin aĥker-nümün itdiñ

Dögünsün taş ile sîne döküp kân ağlasun dîde

Gözi yaşını seylâb eyleyüp de çağlasun dîde

5

Yezîd'e la' net it her dem eger 'Ârif iseñ cânâ

Ĥıyânet eyledi âl-i 'abâya ol pelîd ĥaĥ'â

O kelb-i 'ālemiñ itdikleri cevri duyan cānā
 Adın yād idene buğz ider ol mādāmeti'd-dünyā
 Hūdāyā ol şehīdāmı şefī' it yevm-i maḥşerde
 Muḥibb-i ḥanedān kemter kılundur 'Ārif-i şeydā
 Dögünsün taş ile sīne döküp k̄ān ağlasun dīde
 Gözi yaşını seylāb eyleyüp de çağlasun dīde

14

(Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ūlün)

Rakḳāş-ı felek cünbiş-i gerdün ile oynar

Mestān-ı cihān bāde-i gül-gün ile oynar

Ḥayyāt-ı ezel ' unsur-ı istebrak-ı ' ömre

Mıkrāz-ı ecel kullandır arşün ile oynar

Dil tāli' -i sa' d olduğına olma feraḥ-nāk

Çeşmi ufuḳuñ eşk-i şafaḳ-ḥūn ile oynar

Gerdış-i fenā zāhidi dembeste kılubdır

Baḥr-i ğam-ı dil zevraḳ-ı efsūn ile oynar

8b Şūḥ-ı emeli şanma çekem sīneye bir dem

Ol kaşları yā bende-i pür-ḥūn ile oynar

'Ārif gibi abdāl ' aceb kande bulursın

Bir sūḥte-i şarf vezn ile mevzūn ile oynar

Li-muḥarririhi

15

(Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün)

Hayâl-i hâtırımdan çıkmıyor şevk-i ruḥ-ı cānān

Tecellî neş'esi zevkiyle diller dîde-binâdır

Şu' â' -1 âfitâb-ı hüsünü teşbîh kıbil mi

Mücellâ tîg-i bürrândır yahûd billür-ı minâdır

Cihānda şayd-ı ' anqâdan daḥı müşkil-ter olmuşken

Ümmîd-i vaşl-ı yâr ağıyâra maḥzâ bir temennâdır

Cemâl-i bâ-kemâlin vaşf iden efvâh söylerler

Velî mâhiyyet-i hüsünü bilmezler ne ma' nâdır

Egerçi yâver-i rûzgâr tevfiḳiyle çok ğavvâş

Yem-i ' aşkıında gevher-yâb olur ammâ velî nâdir

Şariḥ elfâzıma ta' bire gelmez hâlet-i ' aşkı

Hemişe ' Ârifânîñ hüsni ta' biri mükennâdır

9a (boş)

9b 16- Harfû's-Şin

(Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün)

Ehl-i dil yeksân tutar ger mâl olmuş olmamış

Ġam yemez ber-vefk-i dil âmâl olmuş olmamış

Mānī^ç -i .. zārr u nāfi^ç i fehm eyleyen³
 Māsivādan istemez iqbāl olmuş olmamış
 Bāsīt u kâbızla .. vāhid bilen⁴
 Neylesün aġyāriden ifdāl olmuş olmamış
 Pürr ide gencīne-i dilde tevekkül gevherin
 Hoġka-i ‘ālemde neyler lāl olmuş olmamış
 Gūşe-gīr-i bezm-i vaġdet mūnis-i ‘ uzlet olan
 Ġayr-i me’lūfi nedir emşāl olmuş olmamış
 Pīş-i aġkār Hālika emrini tefvīz etmedir
 ‘Ārif ol taşdıka istidlāl olmuş olmamış

10a (boş)

10b Ĥarfū’z-Zā

17- Mūnācāt

(Fā^ç ilātün Fā^ç ilātün Fā^ç ilātün Fā^ç ilün)

Baġr-i raġmet kaṭresi itdi cihānı yā Ĥafīz

Şüst-şūy-ı cāmehā-yı mücrimānı yā Ĥafīz

‘Ālem-i lāhūt u nāsūtda tecelli-i terbiye

Eylediñ luṭfıyla her bir cism ü cānı yā Ĥafīz

³ Silik, okunmuyor.

⁴ Silik, okunmuyor.

‘ Abd-i ‘ âciz neylesün bu nevbet-i fânide yâ

Çanğı kapuya varup itsün fiğânı yâ Hafîz

Enfûs ü âfâka feyziñ virdi hep neşv ü nemâ

Ol sebebdan cümleñiñ vird-i zebânı yâ Hafîz

Teşnegân-ı du cihâna kaçre-i ‘ afvîñ seniñ

Eylese sîr-âb-ı rahmet erzânî yâ Hafîz⁵

Hâtır-ı ‘ Ârif’de hiç koyma zâlâm-ı mâsivâ

Şems-i tevfiğin idüp aña ‘ ayânı yâ Hafîz

11a Harfî’l-Lâm

18- Na‘t-ı Şerîf

(Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün)

Hâk-i pâ-y-i dergehiñ ‘ ayn-ı şifâdır yâ Resûl

Gerd-i kûyuñ çeşmime kuhl-i cilâdır yâ Resûl

Mücrimim ‘ âşî kulum hecriñile bîmâr dilim

Nîm-nigâhıñ derdime mağz-ı devâdır yâ Resûl

Hayf baña ‘ ömrüm geçürdüm şad hezârân cürm ile

Sen şefî‘ olmaz iseñ işim hebâdır yâ Resûl

Yoğ durur ‘ ömrümde zerre hayra a‘ mâlim benim

Âh u vâh-ı fûrâte dil mübtelâdır yâ Resûl

⁵ Vezin bozuk.

Zāhir u bāṭında vuşlat dāmeninden dūr olup

Dergehiñden çākeriñ üftāde-pādır yā Resūl

Kaṭre-i luṭfuñla teskīn olmasa nīrān-ı cürm

Yevm-i maḥşerde işim āh u nidādır yā Resūl

Bilmezem dünyā vü ‘ukbā kimseyi feryād-res

Bī-kesim her ḥālde ümmīdim sañadır yā Resūl

Kebs-i naḫdin hep saña ḫurbān iderlerse eger

Ġayrı nem var yoluña cānım fedādır yā Resūl

Eylediñ va‘d-i şefā‘at ehl-i ‘işyān ümmete

Bu ḫuluñ ‘Ārif de bir ‘āşī gedādır yā Resūl

11b (boş)

12a 19- Dördüncü Alayñ Başkātibi Dīdārī Efendiye Bahāriyye

(Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün)

Maḫdem-i tāze bahār oldu münevver sünbül

Kafile-i kişver-i ezhāra rehber sünbül

Çemen eṭrāfına taḫıtdı nihāl-i sebzın

Şanki iḫlīm-i ‘adūya ḫodı leşker sünbül

Nev-nihāl-i şecer-i bāḡ-i iremdir gūyā

Eyledi ‘ālemi ‘ıṭrıyla muāṭṭar sünbül

Ȧokununca teline bād-ı bahār-ı şehrī
Hoş-hırām ile şalup ‘āleme şehper sünbül
Enbetallāh diyicek aña münādī-i şabā
Ȧalkdı kim eyleye ol nağme-i ebr sünbül⁶
Sebze şandūkın açup hāce-i ‘atṭār-ı bahār
Bir de gördüm ki derūnundaki gevher sünbül
Şanki her bir çiçeği düğme-i sīmīn-i sefid
Ȧalem-i kudret ile nağş-ı muşavver sünbül
Ol şeh-i kişver-i ezhār-ı bahārīn kapusın
Bekleyüp dürr-i yetīm gibice dıtrer sünbül
Benzedirdim aña kim zülf-i perişān-ı yār
Arasından görinen cebhe-i dilber sünbül
Ki .. zevāhir ya kevākibde kıran⁷
Ya şabāh-ı ufqda fecr-i mükerrer sünbül⁸
Ȧüğü-veş şarkıdup etṭāfına sebz-i zülfin
Şanki āvīze-yi kandīl-i mücevher sünbül
Olmadı hūsnine mağrūr fenāsın düşünüp
Serfūrū anın-ıçün oldı mükedder sünbül

---

⁶ Vezin bozuk.

⁷ Silik, okunmuyor.

⁸ Vezin bozuk.

Üç alay qar çiçeği şmf-ı redîf-i ‘ Ârif

Olsa dördüncü âlây kâtib-i defter sünbül

Sivas’a Nefye Gidecek Gice Söylenmişdi

12b 20

(Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün)

Bâğ-ı dehr içre ne kim olsa hüveydâ hâşıl

Nev‘-i maḥlûka şaḥın nisbeti olma kâ’il

Nîk ü bed telḥ u şîrîni vü serd ü germi

Sa‘d u naḥs-ı felegi ‘ âlem-i bâlâdan bil

Ne gelür dest-i beşerden ger ola şâh u vezîr

Olıcaḥ ol daḥı sen gibi Ḥudâ’dan sâ’il

Ḥaḥka tefvîz-i umûr eyle biraḥ tedbîri

Olayım dersin eger maḥşada ey dil nâ’il

Ekilen ‘ arşa-i âmâle nice toḥm-i emek

Ḥaḥısı neşv ü nemâ kesb idüp oldu kâmil

Şîne-şâf ol yûri bu ḥaḥk-ı cihân içre tamâm

Olmaya sînedi tevḥîdiñe maḥlûk kâ’il

Zeyd u ‘ Amr ile niçün eylesin baḥs-i nizâ‘

Ḥader aḥkâmını encâm olıcaḥ sen ḥâmil

‘ Ârifâ eyleme taẓyî‘ -i nefes dünyâda

Her ne maqđuruñ ise Haq saña eyler vâşıl

13a ẖarfü’l-Mîm

21- Anqara’da Tâce’d-dîn Dergâhında Lâyiha-i Sâniha

(Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün)

Şeh-süvâr-ı ‘ arşana Mecnûn-kim dîvâneyim

Tâ ezel şem‘ -i cemâl dilbere pervâneyim

Tâbiş-i ‘ aşkıñla yanmış dil ‘ aceb sūzâneyim

Qoy beni şâhım o şevqe tâ ölünce yanayım

Muşhaf-ı hüsnüñ okıyan şıdık ile bir kerrece

Dü cihânda istemez gayrı kitâb yâ bir hoca

Dîde giryân şubha dek âh eyleyüp dir her gece

Qoy beni şâhım o şevqe tâ ölünce yanayım

Nûr-ı vechiñ pertev-i hırşîdi olsaydı ‘ ayân

‘ Âlem-i dillerde qoymaz idi târîk-i gümân

El-meded yâ râfi‘ a’z-żulemât oqurlar qudsiyân

Qoy beni şâhım o şevqe tâ ölünce yanayım

Ey şehinşâh-ı eķâlîm-i cemâl ile kemâl

Vâdi-yi hicrânda ‘ uşşâk oldılar hep pâymâl

N’ola bir kez eylese tevfiķ-ı vuşlat zü’l-celâl

Qoy beni şâhım o şevqe tâ ölünce yanayım

Çâbil-i şerh olmadı hâlâtı ol bezm-i mülûñ

Gülşen-i vaşfında ebkemdir zebânı bülbülüñ

İ' tirâf-ı ' acz idüp söyler bunı ' Ârif kuluñ

Çoy beni şâhım o şevke tâ ölünce yanayım

22- Hemşire Vefâtında İhtirâk-ı Qalb İle Söylenmiş İdi

Müstezad

(Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün

Mef' ülü Fe' ülün)

Güldürmedi dehriñ ele mi dîdemi bir dem

Hiçmet n'ola bilmem

Çaddâr felek hecr ile kıldı bizi maħrem

Giryân ola dîdem

Gencîne-i sînemde olan dürr-i ħayâli

Ümmîd-i nevâli

Târâc u hebâ kıldı cüyüş-ı elem u ğam

Geldi dem-i mâtem

Gül-berg-i dili bād-ı fenâ virdi fenâya

Düş itdi belâya

Çâk içre nihân oldu o serv-çadd-i ' âlem

Ebşâr ola pür nem

13b Şad pâre kılar bende-i ekdâr-ı vücûdum

Var aña şühûdum

Urmazsa şabîb aña mükâfât ile merhem

Luţf ile her dem

‘ Ârif gibi gel şabrı bu tîğa siper eyle

Hazm-ı keder eyle

Yâ Rabb leke’l-hükm ü razeynâ der isen hem

Ol sâkit ü epsem

23- Hengâm-ı Şebabda Söylenüp Bozoğlu Süleyman Efendi’ye Verildi

(Fe’ ilâtün Fe’ ilâtün Fe’ ilâtün Fe’ ilün)

Hem-nişîn olmağa bu bezm-i fenâda bir dem

Bulmadım şab‘-ı şafâ-pîşeme lâyıq âdem

Her kime hem-ser ü yâver diyu keşf itsem râz

Tezce teşhîr ide çün kışşa-i ‘ İsi Meryem

Zâhirâ yâr-ı muvâfîk diyu ülfet itsem

Göririm bâtını ızrâr ile mâr u erķam

Ne şarîb ü ne müşâhir ve ne bir yâr-ı şadîķ

İtmedi devr-i felekde biri şād u hurrem

Çomadı gerdişi çarhıñ şıla-i rahma maħal

Aķribâ faşlına âġâz idemem hâşılı fem

Söze gelse kimi dâder kimi de hâş-ı peder

Menfa' at olmasa hîç birisi olmaz maḥrem

Ben bu dehre ne kuşūr eyledim ammā n'itdim

Eyledi seng-i kazā bizi nişangāh-ı sitem

Hāme-i şun' -ı ezel böyle yazup ṭālī' ime

Nîk u bed rāzı-yı taḫdîr-i Hudāyım her dem

‘ Ārifā bāğ-ı cihān hāşılı bildiñ ki fenā

‘ Acebā niçün idersün tehi israf-ı raḫam

14a (boş)

**14b 24- Fetvādan İsti' fā Avānında Bağdād Vālisi ‘Ali Paşa’ya Nazīre Olarak Söylenmişdi
Cemāl Bey’e Gönderildi**

(Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün)

Hemdem oldum ğussa-i fikre ḫurı evhāma ben

Ol zemān kim düşmüş idim ḫayd-ı cāh u nāma ben

Hālını gördüm yitürdüm gevher-i ‘ ömrüm dirîğ

Dāne içün murğ-ı dil kıldum giriftār dāma ben

Ḫalmışım şahrā-yı ḫayretde tek ü tenhā vü ğarīb

Rāh-ı rāstım yañılup ḫaldım sevād-ı Şām’a ben

Sergüzeştım yazmağa ḫāmem yanar ḫurur midād

Ol cihetden alamam aḫvālını aḫlāma ben

Gâh enîs-i ‘illet oldum gâh esîr-i hecr-i yâr
 Tâli‘im böyle nidem bu baht-ı nâ-fercâma ben
 N’eyleşem n’itsem ne tedbîr eylesem bulsam rehâ
 Ne ‘ilâç itsem cerâhât-ı dil-i nâ-kâma ben
 Kalmış olsaydım eger âzâdelikte bir zemân
 Ne sebebdan düş olurdum bu hevâ-yı hâma ben
 Sâye-i pîr-i muğânda sâye-dâr olsamdı ger
 Minnet itmezdim cihânda bâde-i gül-fâma ben
 Gerdiş-i eyyâm egerçi uymaz ise tab‘ıma
 Halk ile lâzım mümaşât eylerim eyyâma ben
 ‘Ârif iseñ sırrını söyle tabîbâ hikmetin
 Müşkilim halleyler iseñ râzıyım düşnâma ben

25- Sîvâs’da Ğam u Ye’sde İken İtlâkdan Çend-rûz Aқdem Söylenmiş İdi

(Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün)

Yâ ilâhî nedir ol dildeki sevdâ-yı vaţan

Dâima .. ħubb-ı dilârâ-yı vaţan⁹

Vâdi-yi ħasret-i aĥbâba gönül düş olalı

⁹ Silik, okunmuyor.

15a Görinen dīdeme her şeb yine rü'yā-yı vaṭan

Burc-ı iḳbāl-i iḳāmetde ḥuzūr eyler iken

Ceyş-i idbār-ı ğumūm itdirüp iclā-yı vaṭan

Rüzgār-ı ḳaderiñ öyle hubūb eyledi kim

Ḳoymadı ḥırmen-i dilde keh-i ğabrā-yı vaṭan

Ṭağıdup dāne-i maḳsūmemizi ğurbet ile

Şimdi Sīvās'ı ḳılıbdur bize me'vā-yı vaṭan

Sāye-i Āşāf-ı maḥrūse Sa'īd Paşa'da

Rāḥat u ni' meti bulmuş idik efzā-yı vaṭan

Ni' met-i bāğ-ı behişt olsa daḥı ğurbetde

Geliyor ḥāṭıra elbet yine ḥulyā-yı vaṭan

Ḳanı ol bāğ-ı bahārī çemen ü enhārı

Dürlü eşmārı vü eşcārı feraḥ-cāy-yı vaṭan

Ehl-i ĩmān u şalāḥ cümle o bezme sükkān

Kāfir ü fāsıḳa olmaz idi süknā-yı vaṭan

Medfen-i ğavş idi aḳṭāb u şaḥabī teba'ī

Nice gevherlere kân 'arşa-i pehnā-yı vaṭan

Bizi dūr itme Ḥudāyā o feraḥ-baḥşādan

Feyz-i luṭfuñla buyur 'āid-i eyvā-yı vaṭan

‘Ârifâ kaç‘-ı ümîd eyleme hağdan ašlâ
Ola tez günde naşîb saña temâşâ-yı vağan

26

(Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün)

Dünyede ehl-i hüner oldığı hep zâr u zebûn
Tâ ezel kec-revliginden harekât-ı gerdün¹⁰

Bâz-güne heme kirdâre-i erbâb-ı nuhâ
Gonca-i ‘ağla bu hâli feleğîñ dâğ-ı derûn

‘Âlem-i kevn ü fesâd içre nice râhat olur
Ehl-i dil geşt ü güzâr etmese şahrâ-yı cünûn

Herkese hulğ-i nigû muqtezâ-yı fıtrat¹¹
Tîz refâtâr mı olur cehd ile her esb-i harûn

15b Tıfl iken derdlere dermân vişâlim dir idi

Hağğ u hâli bize bildirdiği zât-ı ..¹²

‘Ârifâ âlemiñ aḥvâline bir kez nazâr it
Kimseniñ sa‘y ile olmazdı naşîbi efzûn

¹⁰ Vezin bozuk.

¹¹ Vezin bozuk.

¹² Silik, okunmuyor.

27- Nazîre-i 'İffet-i Bursevî

(Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün)

Maḥrūma ḥākim neylesün tefhîmi fāhim neylesün

Çoynunda yoḡ sîm neylesün ' Ārif seni kim neylesün

Bir bî-kes-i bî-çâresin yoḡ şan' atîñ âvâresin

Miḥnetkeş-i ġam-ḥâresin ' Ārif seni kim neylesün

Dâim gezersin serserî sen kihterî il mihterî

Bâzârîña yoḡ müşterî ' Ārif seni kim neylesün

Yoḡdur cemâl ü behcetiñ yoḡ ṭavr u ṭarz-ı rif' atîñ

Kimseyle olmaz ülfetiñ ' Ārif seni kim neylesün

Çün olmadın bezme enîs ebnâ-yı dehr ile celîs

Dünyâda olmazsın reîs ' Ārif seni kim neylesün

Zer-rişte destârîñ mı var maṭbû' -ı ḥalk kârîñ mı var

Bir pîre ikrârîñ mı var ' Ārif seni kim neylesün

Dürdâne-veş nâmıḡ mısın aḡrânîña fâ' iḡ misin

16a Hîç manşıba lâyıḡ mısın ' Ārif seni kim neylesün

Bezl itmeyince sîm ü zer gelmez eliñden ḡayr u şer

Derler saña "da' mâ keder" ' Ārif seni kim neylesün

Şabr eyleyüp de ḡoş-dil ol elṭâf-ı ḡaḡḡı kâbil ol

Çoy ḡalkı ḡaḡḡa muḡbil ol ' Ārif seni kim neylesün

16b Harfî'l-Hâ**28- Na't-ı Şerîf**

(Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün)

Cemâliñ nûr-ı hürşîd-i şerî' at yâ Resûlallâh

Yüzüñ ser-levha-i aşl-ı tarîkat yâ Resûlallâh

Diliñdir maḥrem-i sırr-ı hüviyyet yâ Resûlallâh

Ḥaḳîkat sende ḥatmoldı nübüvvet yâ Resûlallâh

Vücûduñdur efendim kâ'inâta mâye-i ḥilkât

Cihâna maḳdem-i pâkiñle geldi küllî emniyyet

Senüñçün nezd-i Bârî'de mükerrerrem oldı bu ümmet

Ḥalâş oldı saña iden itâ' at yâ Resûlallâh

Çerâğ-ı ḥüsnüñe ḥayrân olubdur Yûsuf-ı Ken'ân

Süleymânlar seniñ mührüñle oldı 'âleme sulṭân

Risâlet taḥtgâhıñda saña ḳul cinn ile insân

İdersün herkese ḥâlince himmet yâ Resûlallâh

Kemâl ü şâniña maḳşûr olubdur seyr-i mi' râciñ

“Le' amruk”la daḥı “Levlâk” Ḥudâ'dan ḥil' at u tâciñ

Sezâdur cümle ḥalk olsa ḳapuñda bende muḥtâciñ

Ġubâr-ı dergehiñ kühl-i 'inâyet yâ Resûlallâh

17a Ne mümkün mu‘cizātın zabt olunmak ‘aql u defterde

Hemân şems-i münevver gibi zâhir yok durur perde

Nice mücrimleri âzâd idersin rûz-i maḥşerde

Bu kemter ‘Ârif’e luḫf-ı şefâ‘ât yâ Resûlallâh

29

Müseddes

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Ḳuşûr u cürmüm için her gün âhım yâ Resûlallâh

Ġariḳ-ı lücce-i baḫr-i günâhım yâ Resûlallâh

Elim tut çâre-sâzım dest-gâhım yâ Resûlallâh

Şefî‘ olmazsañ aḫvâli tebâhım yâ Resûlallâh

Hemişe bende-i rûy-i siyâhım yâ Resûlallâh

Ḳapuñdan ğayrı yok cây-ı penâhım yâ Resûlallâh

Ġubâr-ı dergâhın tûtyâ idince dîde-i dünyâ

‘Amâdan açdı mevcûdât çeşmin oldılar bînâ

Nesîm-i feyzin itdi büsbütün ‘âlemleri peydâ

Der-i luḫfuña nisbet maḫşad-ı dünyâ vü mâ fîhâ

Hemişe bende-i rûy-i siyâhım yâ Resûlallâh

Ḳapuñdan ğayrı yok cây-ı penâhım yâ Resûlallâh

Şafiyullâh cennetde senünçün buldı Ḥavvâ’yı

Neciyyullâh keşîden selâmet geçdi deryâyı

Ḥalîlullâh Âzer’den ider mi ḫavf ü pervâyı

Zebîhullâh niçün Hakk'a fedâ virdi dahâyâyı
 Hemîşe bende-i rüy-i siyâhım yâ Resûlallâh
 Kapuñdan ğayrı yok cây-ı penâhım yâ Resûlallâh
 Şefî'-i enbiyâ vü evliyâsın ey kerem-kânım
 ' Aceb mi dâmen-i luţfuñ iderse setr ' işyânım
 Günâhkâr ' Ârifîñ maşşerde gûş idince efgânım
 Amân ol dem haşımlar destine virme giribânım
 Hemîşe bende-i rüy-i siyâhım yâ Resûlallâh
 17b Kapuñdan ğayrı yok cây-ı penâhım yâ Resûlallâh

30

(Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün)

Cihânda kangı şem'a çevrilürsem mişl-i pervâne
 Çerâğım âteşi yaqdı beni bu nâr-ı hicrâna
 Kime kim yâr-ı ğâr oldu isem ebnâ-yı zamâna
 Nihâyet tîr-i bârân-ı belâya kıldı kalkâne
 Serin sevdâ-yı ğavğâdan halâş itdiklerim hayfâ
 Havâle eyledi sehm-i sitekler baña hâşmâne
 Kimiñ bâzû-yi iqbâline virdim seyf-i himmeti ben
 Eñ evvel baña ol tîr-i ' adâvet şaldı ' amyâne
 Nice eţfâl-i ebced-hânı ta' lîm-i funûn itsem
 Görürdüm benden alup baña oğur idi efsâne

Cihānda her ne dürlü derd ü miḥnet çekdiğim cümle

Çamı āşinālardan keder virmezdi bīgāne

Eger arz eylesem her sergüzeştım diñlese ‘ āķil

Cünün-āsā sezādır ol giderse kūh-i yābāne

Hemīşe nīk ü bed dünyāda ḥaķdan oldığı ‘ Ārif

Bilürken yā niçün şekvā idersün mişl-i dīvāne

31

(Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün)

Şehinşāh-ı şerīf-i dü serāsın yā Resūlallāh

‘Uşāta şāfi‘ -i yevmü’l-cezāsın yā Resūlallāh

Gelüp beytü’l-ḥaremden didi Cebrā’īl-i vaḥy-āver

Buyur mi‘ rāca med‘ uvv-i Ḥudā’sın yā Resūlallāh

Der-i raḥmet güşāde hem ziyāfet-ḥāne āmāde

Bu şeb mihmān-ı ķurb-ı kibriyāsın yā Resūlallāh

Seniñ idrāk-i vaşfiñdan Sürüşān ķaldı dembeste

Taşavvur-ı Cebrā’īl’den ‘ulāsın yā Resūlallāh

Kerem ķıl dergehiñden ‘ Ārif-i gam-gini redd itme

Hemīşe ehl-i ‘ aşķa zū’l-‘ aķāsın yā Resūlallāh

18a (boş)

18b (boş)

19a Harfî'l-Yâ**32- Na't-ı Şerîf**

(Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün)

Ey şeh-i vâlâ-yı iklim-i vücûduñ serveri

Vey habîb-i Hâk ki zâtuñ enbiyâ ser defteri

Ġonca-i hoşbûy-i zülfün hasret-i sevdâsına

Naqd-i cânın da fedâ kılsa sezâdır müşteri

Ebr-i cüduñ teşnegân-ı 'âlemi sîrâb ider

Sebze-zâr-ı ravza-i dünyâ seniñle hep tari

Bahr-i 'aşkıñ her kimi ġarğ-âb-ı mestûr eylese

Bula kığrında nice eşdâf içinde gevheri

Âsumânı âlem-i luţfuñ idince sâye-dâr

Maţla' -ı hırşîd o dem maħcûb görünmez hâveri

Vâye-dâr oldu der-i luţfuñda cümle bîkesân

Feyz-yâb it bendegân içre bu 'Ârif kemteri

33

(Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün)

Cemâliñ pertev-i hırşîd-i âfâka tolanmaz mı

Hâyâliñ şevkine pervâne dil 'aşk ile yanmaz mı

Şeb-i fūrkat ciger-sūz eyledi ‘uşşākı ğam-gīniñ
 Şadā-yı vaşlı gūş itse seher hayrān uyanmaz mı
 Humār-ı bāde-i vaşlı cihānı şaldı sevdāya
 N’ola bir cur‘a nūş itsem beni mestāne şanmaz mı
 Habībā hāk-i kūyun tūtiyā-yı dīde-i dünyā
 ‘Aceb bu eşk-i çeşmim zerre-i hāke boyanmaz mı
 Şarāb-ı hasretiñ nūş itmeden dil mest-i şeydādır
 Eyā ol bezm-i ‘işretde mey-i vaşlıña kanmaz mı
 Der-i luţfuñda dā’im dīde-bān bu derd-mend ‘Ārif
 Bu deñlü cürm ile dergāha yüz sürse utanmaz mı

19b 34

(Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün)

Ey vücūdu şeref-i hilkat-i ‘ālem sebebi
 Zāt-ı pākinden ider cümle şefā‘at talebi
 Naḥl-i bostān-ı hüner meyve-i bāğ-ı ‘Arabī
 Gül ü reyḥān u riyāz u şecerin maṭlabı
 Tal‘atıñ neyyir-i ‘uzmāsına eflāk-ı cihān
 Şevk-yāb itdi semāvātde kevākib ṭarabı
 Meḥḥar-i cümle-i zerrāt-ı ‘avālimdir o şāh
 Tā be-ādem ider anıñla mübāhāt ḥasebi

Nice medh itsün anıñ na' tını diller āyā
 İ' tizār itdi kamu vāşif-ı evşāf-ı nebi
 Na' t-hān her biri bir bülbül-i ravzañ ise de
 Hācib-i ğonca cemāliñde açılmazdı lebi
 Hāk-i pāyiñde hemān mürdan āhkar ' Ârif
 ' Afv kııl ' arz u niyāzındaki terk-i edebi

35

(Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün)
 ' Aceb ol ğonca-i bāğ-ı emeli dil göre mi
 Dest-i şefkatle ciger zaħmına merhem şara mı
 Hūn-ı dīdem giderüp hāb-ı vişāle vara mı
 Şeb-i zulmet açılıp şubhı tecellī ide mi
 İtme üftādeleri hā'ib āfāk-ı vişāl
 Var iken sende henüz şemse şebih hūsn ü cemāl
 ' Ākıbet hūsnüñe irāş ider elbetde zevāl
 Naħl-i hūsnüñ şemerin dest-i ümīdim dere mi
 İdicek nāz ile ol serv-i sehī seyr-i hırām
 Qalmaz üftādelere şabr u sükün-ı ārām
 Ruşat el virse temāşāya o dem bāğ-ı merām
 Hem güşād olsa der-i dergeh-i şāhıñ haremı

Nice bir ‘arz ide dil vaşl-ı ḥabîbi āyā
 ‘Ömr-i kûtâh idüp kâmet-i ḳaddin dü tâ
 20a ‘Ārifâ eylemeden ‘ömrüni zâyi‘ vü ifnâ
 İde Rabbim seni dil-sîr-i rızâ vü keremi

Şâ‘ir-i merḥum ‘Ārif Efendi’nin torunlarından Ḥafîd Efendi’nin şu aşağı yazılan bir şi‘ri kütübḥâne kitâblarından 2261/332 numaralı kitâbda teşâdüf idilüp şuraya yazmağı münâsib gördüm.

Güfte-i Ḥafîd
 (Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün)
 Dökülen gözyaşı kim dîde-i ‘uşşâk ağıdır
 Cevher-i ‘aşḳdır anı çeşme-i ‘uşşâk ağıdır
 Mey midir âteş-i seyyâle midir nûş olunan
 Mülketi cân u dile şevḳ ile iḥrâḳ ağıdır
 Kıbkızıl oldu şafaḳ ..¹³
 Şaîma bârân ki gözyaşdır âfâḳ ağıdır
 Ağıdı seylâb-ı maḥabbet ṭalebim ‘aynından
 Yüri ey dîde-i ğam-dîde-i müştâḳ ağıdır
 Elvedâ ey ṭalebim ..¹⁴
 Cigerim yârelenüp de dem-i mihrâḳ ağıdır

¹³ Silik, okunmuyor.

¹⁴ Silik, okunmuyor.

Lüle-i zulmet-i ağıyar gönülden kurıdı
 Çeşme-i şems-i maḥabbet dile işrāk aqıdır
 İstemez ḥubb-i sivā ğayrı vedā' ide ḥafīd
 ‘Aşk ile sür yüzi topraklara berrāk aqıdır
 ‘Arz odasına ta' līk olınan levḥa
 Şer' u ḳānūna o kim emrini taṭbīk eyler
 Anı da Ḥazret-i Ḥaḳ maḫzar-ı tevḫīk eder
 İki dīvānda mes'üldür ol vālī kim
 Faşl-ı da' vāda ne taḫḳīk ne tedḳīk eyler
 Kütübḥāne me'mūru Şeref

5. Sonuç

Hacı Ali Ârif Efendi yaşadığı dönemde önemli vazifelere getirilmiş bir âlim ve bunun yanı sıra bir divançe tertip edecek kadar da şair bir kişiliktir. Şiirlerinde Ârif mahlasını kullanmıştır. Bu çalışmada da onun hayatı, eserleri, ailesi hakkında bilgiler verilmiş ve divançesinin çeviriyazısı yapılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda divançede 4 murabba, 1 müsemmen, 1 müseddés, 1 müstezâd, 28 gazel bulunduğu tespit edilmiştir. Bursalı şair İffet'e de bir nazire söylemiştir. Şiirler muhteva bakımından münâcât ve na't ağırlıklıdır. Şiirlerinde sade ve akıcı bir üslup kullanmıştır. Örneğin:

“Geceler tâ-be seḫer āh u enīn itmedeyim

Yetişir mī öteye nāle-i ḳalbim ‘acabā”

Ali Ârif, ayrıca şiirlerinde gurbet, dostlara sitem, hüzün temalarını da işlemiş ve yaşadığı çağdaki aksaklıklara itiraz etmiştir. Derdini mısralara kimi zaman şu şekilde dökmüştür:

“Ahibbā-yı zemāndan çekdiğim cevr ü sitemdir hep

Devā zannıyla nüş itdiklerim zehr-âb-ı sendir hep”

Hacı Ali Ârif, arkasında birçok talebe, evlat ve eser bırakarak aramızdan ayrılmıştır.

Kaynaklar

Ali Ârif. *Münşeât ve muhtelif divan*. Çorum İl Halk Kütüphanesi. No: 2100/3. vr. 72a-114a.

Ercan, A. (1998). *14. yüzyıldan günümüze çorumlu şairler*. İstanbul: ÇEKVA Yay.

Erkoç, E. (2008). *Sahabe, evliya, ulema yurdu Çorum*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Serisi.

İsen, M. (2010). *Tezkireden biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.